

PAPER DETAILS

TITLE: Sadrazam Lutfi Pasa'nin Dimetoka Vakfi

AUTHORS: Ümit KILIÇ

PAGES: 109-124

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114048>

Sadrazam Lütü Paşa'nın Dimetoka Vakfı

The Dimetoka Waqf of Grand Vizier Lütü Pasha

Ümit Kılıç*

Özet

Kanuni Sultan Süleyman devri sadrazamlarından olan Lütü Paşa, başarılı ama kısa süren vezâret döneminden sonra Dimetoka'nın Saray Köyü'ne yerleşmiş ve burada bir vakıf kurmuştur. Bu çalışma, Lütü Paşa'nın Dimetoka'da tesis ettiği vakfın, kurulduğu dönemdeki sosyal ve ekonomik şartlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lütü Paşa, Dimetoka, Vakıf.

Abstract

Lütü Pasha, after a successful but short career as a grand vizier in the Kanuni Sultan Suleyman period, settled down in the Saray village of Dimetoka and founded a charity there. This study aims at displaying the social and economic conditions of the time in which Lütü Pasha founded the waqf in Dimetoka.

Keywords: Lütü Pasha, Dimetoka, Waqf.

1 Giriş

a) Lütü Paşa

Kanuni Sultan Süleyman devri (1520-1566) sadrazamlarından olan Lütü Paşa'nın nerede ve ne zaman dünyaya geldiğine dair, ne kendi eserlerinde ne de çağdaş eserlerde kesin bir bilgi yoktur. Yaşadığı döneme en yakın yazarlar olan Gelibolulu Mustafa Âli ve İbrahim Peçevî'nin eserleri başta olmak üzere birçok kronik ve kaynakta Arnavut asıllı olduğu belirtilmektedir.¹ Gökbiçin, Lütü Paşa'nın eserlerindeki olaylardan ve aldığı görevlerden yola çıkarak 1488 yılında

* Yrd.Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. 25240/Erzurum. e-posta; u.kilic76@hotmail.com

¹Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbu't-Târih-i Künhü'l-Abbâr*, Raşid Efendi Ktb. No. 920, Va. 364-a. İbrahim Peçevî, *Târih-i Peçevî*, İstanbul 1283, c. I, s. 21. Osmanzâde Tâib Ahmed, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271, s. 28. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâbir-i Osmaniye*. İstanbul 1308, c. IV, s. 91. Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lam*, İstanbul 1314, c.V, s. 3993. Ancak Bursalı Mehmed Tâhir, Lütü Paşa'nın İşkodra'lı, Hammer ise Avlonya'lı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342, c. III, s. 132. Joseph von Hammer Purgstall, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Terc. Mehmed Ata, İstanbul 1330, c. V, s.330.

doğmuş olduğunu kabul etmekte ve II.Bayezid devri (1481-1512) ortalarında Avlonya taraflarından getirilerek saraya alındığını ifade etmektedir.² Lütü Paşa'nın bu dönemden sonraki hayatıyla ilgili en önemli kaynak kendi eserleridir. Lütü Paşa, kaleme aldığı "Tevârih-i Âli Osman" ve "Âsafnâme" isimli eserlerinde uzun süre harem-i has'ta tahsil ve terbiye gördüğünü, saray hizmetlerinde bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca II.Bayezid devri olaylarından, Safevi hükümdarı Şah İsmail'in Dulkadiroğlu 'Alâü'd-devle'nin üzerine yürümesi ve 'Alâü'd-devle'nin dağlara çekilmesi hadisesinden (914/1508) itibaren olayları takip edebilecek yaşa geldiğini belirtmektedir. Lütü Paşa, Sultan Selim'in cülusunda (1512) 50 akçe müteferrikalık ile taşraya çıktığını, daha sonra çarşnırbasılık, kapıcıbasılık, mîrâlemlik, Kastamonu Sancakbeyliği, Karaman Beylerbeyliği ve Anadolu Beylerbeyliği görevlerinde bulunduğunu, Kanuni Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) vezirlik ve sadrazamlık görevine tayin edildiğini ifade etmektedir. Ancak bu vazifeleri hangi tarihlerde yürüttüğünü belirtilmemiştir. Sadece Karaman Beylerbeyi olduğu 941/1534, Sadrazamlık görevine atandığı 946/1539 ve bu görevden azledildiği 948/1541 tarihlerini vermektedir.³ Edirneli Sehî, Lütü Paşa'yı, Yavuz Sultan Selim'in yanında yetmişmiş, padişahın nazarında çok makbul biri ve yakını olarak tanıtmaktadır.⁴ Kanuni Sultan Süleyman tahta çıkınca, önce Kastamonu sonra Aydın sancakbeyi olmuştur. 928 /1522 yılında Rodos kuşatmasına katılmış, akabinde Yanya Sancakbeyi iken Viyana muhasarasına (1529) iştirak etmiştir. Daha sonra Karaman Beylerbeyi olup (940/1533-34) bu görevde iken Irakkeyn seferine katılmıştır. Sefer esnasında Tatvan sahillerinde Mimar Sinan'a gemiler inşa ettirip, istihbarat faaliyetlerinde bulundu.⁵ Daha sonra Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliğine, müteakiben de üçüncü vezirliğe yükselerek, 943/1537 yılında Barbaros Hayrettin Paşa ile birlikte Korfu seferine iştirak etti. 945/1538'de ikinci vezirliğe yükseldi ve Boğdan seferine katıldı. Bu seferde ordunun, Prut Nehri üzerinde kurduğu köprülerin her defasında yıkılması üzerine, aracılık yaparak padişaha takdim ettiği Mimar Sinan'a yaptırdığı köprü vasıtasıyla askerlerin nehri geçmesini sağladı.⁶ 25 Safer 946/12 Temmuz 1539'da Ayas Paşa'nın selefi olarak sadrazamlığa getirildi.⁷ Yeni sadrazamın ilk icraatı Subaşı

² M.Tayyib Gökbilgin, "Lütü Paşa", *İA*, İstanbul 1993, c. VII, s. 97.

³ Lütü Paşa, *Âsafnâme*, İstanbul 1326, s. 7-9. Kayhan Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Âli Osman*, Ankara 2001, s. 142-145.

⁴ Edirneli Sehî, *Tezkire-i Sehî*, İstanbul 1325, s. 23.

⁵ Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeatî's- Selâtin*, İstanbul 1274, c. I, 475-6, 572-3, 578. Sai, *Tezkiretü'l-Bünyân*, İstanbul 1315, s. 24. Gelibolulu Mustafa Âli, *Künbü'l-Abhar*, Vrk. 364-a. İbrahim Peçevî, *Târib-i Peçevî*, s. 21.

⁶ Sai, *Tezkiretü'l-Bünyân*, s. 25. Celalzâde Mustafa, Koca Nişancı, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, *Geschichte Sultan Suleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, Von Petra Kappert, Wiesbaden 1981, Vrk. 311-a-b. Muhammed bin Muhammed, *Nubbetü't-Tevârih*, İstanbul 1276, s. 72.

⁷ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavânin-i Âli Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s. 187. Atik, *Lütü Paşa*, s.8. Yaşar Yücel, *Muhteşem Türk, Kanuni İle 46 Yıl*, Ankara 1991, s. 71.

Sinan Beyi Ser Mimar-ı Hassa görevine getirmek olmuştur.⁸ Sadrazamlığı sırasında Osmanlı-Venedik savaşına son veren 947/1540 tarihli antlaşmanın imzalanmasında önemli rol oynamıştır. Habsburg elçileri ile yapılan müzakereleri yönetmiştir. Avrupa ahvaline tam vâkıf olduğu belirtilmektedir.⁹ Görüşmeler sonunda alınan savaş kararı neticesinde planlanan Budin seferi hazırlıkları esnasında aniden azledilmiştir. Eserlerinde azil sebebini,

“...Ba'debû sa'âdetlî Pâdişahımuza ba'zı münâfıkân-i ehl-i garaz kim nişâk idüb ba'zı husûsla haremimize müte'allike mağlûb-ı nîsa olmayub onların keyd u mekrinden emin olmak için sadrazamlıktan fariğ olmağı evla görmeğin...”

sözleri ile izah etse de¹⁰, diğer kaynaklarda, zina suçu işleyen bir kadına verdiği, cari hukukla bağdaşmayan ölçüsüz bir cezadan ötürü eşi Şah Sultan'la¹¹ yaptığı, ağır hakaret ve şiddete varan münakaşa sonucunda azledildiği ifade edilmektedir.¹² Ayrıca bu azlin sebebi, sadrazamlığı sırasındaki devlet çıkarlarını gözeten icraatları nedeniyle kişisel çıkarları sekteye uğrayan ve kendisi aleyhine çalışan muhalif bir zümrenin faaliyetleri ile de izah edilmektedir.¹³ 948/1541'deki azlinden sonra Dimetoka'daki çiftliğine çekilmiş ve bu dönemde Hacca gitmiştir. 970/1563 yılında Dimetoka'da vefat etmiştir.¹⁴

Lütfi Paşa, taşrada yürüttüğü sancakbeyliği ve beylerbeyliği görevleri ardından da görevlendirildiği vezaret dönemi sırasında önemli tecrübeler edinmiş ve özellikle iki yıla yakın süren sadareti süresince, dikkati çeken köklü icraat yapmıştır. Bunlardan ilki menzil ve ulaştırma alanında yaptığı düzenlemelerdir ki her menzilde halktan at temin etmek yerine devlete ait atlar bulundurma şartını getirmiştir. Müsadere sisteminde yetimlerin malını koruyan ve devlete intikal eden malları yedi yıl süre ile emanete alıp sahibi çıkmadığı halde hazineye intikal etmesini sağlayan bir uygulama başlatmıştır. Korfu seferi tecrübesi sayesinde sadaretinde denizcilik alanına özel bir önem verdiği, yeni beylik ve kaptanlıklar ihdas ettiği görülmektedir. Hazineye yük getiren fazla harcamaları azaltmış, kırk gün süren saray düğün ve eğlencelerini on beş güne indirmiştir. Narh meselesine ayrı bir önem vermiştir. Memuriyette azilden önce

⁸ Saî, *Tezkiretü'l-Bünyân*, s. 26-27.

⁹ Celalzâde Mustafa, Koca Nişancı, *Tabakâtü'l-Memalik ve Derecâtü'l-Mesalik*, Vrk.280-a. Hammer, *Devlet-i Osmanîye Tarîhi*, c.V, s. 218-220. Colin Imber, "Lütfi Paşa", *EP*, Leiden 1979, Vol. V, pp.837-838. Gökbilgin, "Lütfi Paşa", s. 97-101. Mehmet İpşirli, "Lütfi Paşa", *DİA*, Ankara 2003, c. 27, s. 234. Paul Wittek, "The Castel of Violets: From Greek "Monemvasia" to Turkish "Menekshe", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 20, No.1/3, Universty of London 1957, pp. 603-604.

¹⁰ Lütfi Paşa, *Asafnâme*, s. 8-9.

¹¹ Şah Sultan, Yavuz Sultan Selim'in kızı ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşidir.

¹² Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Abbâr*, Vrk. 364-a-b.

¹³ İpşirli, "Lütfi Paşa", s. 234. Kayhan Atik, *Lütfi Paşa* s. 11.

¹⁴ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Abbâr*, Vrk. 364-b. Münecimbaşı Ahmed Dede Bin Lütfullah, *Sabâifü'l-Abbâr*. İstanbul 1285, c. III, s. 518.

uyarı ve ihtar sistemini getirmiş, memurların ticaret yapmasını engelleme yoluna gitmiştir.

Lütfi Paşa'nın sekiz tanesi Türkçe, on üç tane Arapça olmak üzere yirmi altı tane eseri vardır. Tarih, siyaset, devlet idaresi, tıp ve dini meseleler eserlerinin konusunu teşkil eder. İslâm'da Halifelik kurumu ve Osmanlı padişahlarının halifelik konumları üzerine yaptığı izâhat, Osmanlı Devleti'nin hilafetle olan ilişkisinin meşruiyet temellerini oluşturmaktadır.¹⁵

II-Lütfi Paşa'nın Dimetoka Vakfı

Lütfi Paşa, Mayıs 948/1541'de azledilince Dimetoka'daki çiftliğine yerleşmiş ve 970/1563'deki ölümüne kadar hayatını burada geçirmiştir. Daha önce İstanbul'da bir çeşme, Edirne'de bir mescit¹⁶ ve Aydın ili Tire Kazası'nda¹⁷ da bir vakıf kuran Lütfi Paşa,¹⁸ Dimetoka'ya yerleşmesinden kısa bir süre sonra evinin bulunduğu Saray Köyü'ne bir câmî, bir sıbyan mektebi, bir çeşme ve Yenice-i Karasu'da bir köprü yaptırmış birçok menkul ve gayr-ı menkulünü de hayratlarına vakfetmiştir.

a) Vakfiyesi

Lütfi Paşa, tesis ettiği vakıf için Evâil-i zi'l-kâde 950/26 Ocak-4 Şubat 1544 tarihli bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 532/1 numaralı vakıf defterin 96-102. sayfaları arasında kayıtlıdır. Mukaddimedeki Arapça duaların haricinde, yazım dili Osmanlıca olup kırık rika tarzında kaleme alınmıştır. Metnin kenarlarına vakfiyedeki bilgilere ait özet mahiyetinde kısa ifadeli derkenarlar düşülmüştür. Sayfalarındaki satır sayıları birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Vakfiye suret olup yazım ve imlâda birtakım yanlışlıklar göze çarpmaktadır. Diğer vakfiye suretleri ile birlikte defter biçiminde tanzim edilmiştir. Genel olarak klasik vakfiye terminolojisi ve metodolojisine uygun bir biçimde kaleme alınmakla beraber özellikle bazı

¹⁵ Lütfi Paşa, *Âşâfnâme*, İstanbul 1326, s. 7-26. Hamilton A.R. Gibb, "Lütfi Paşa On the Ottoman Caliphate", *Oriens*, Vol. 15, 1962, pp. 287-295. İpşirli, "Lütfi Paşa", s.235. Atik, *Lütfi Paşa*, s. 5-17. Gökbilgin, "Lütfi Paşa", s. 96-101. Hulusi Yavuz, "Sadrazam Lütfi Paşa ve Osmanlı Hilafeti", *Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İstanbul 1991, s. 73-110. Charles Issawi, "Europe, the Middle East and the Shift in Power: Reflections on a Theme by Marshall Hodgson." *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, Nr. 4, 1980, pp. 499-500. Gülru Necipoğlu, "Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg-Papa Rivalry", *The Art Bulletin*, Vol.71, No. 3, 1989, pp. 421. Abderrahmen El Moudden, "The Idea of the Caliphate Between Moroccans and Ottomans: Political and Symbolic Stakes in the 16th and 17th Century Maghrib", *Studia Islâmica*, No. 82, 1995, pp. 105-106.

¹⁶ Ayvansarâyî, Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Haz. Ahmed Nezihî Galitekin, İstanbul 2001, s. 254. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952, s. 506.

¹⁷ Günümüzde İzmir'e bağlıdır.

¹⁸ "...vâkefin Aydın ilinde mabrûse-i Tire hamiyet-i 'anî'l-müştrede dahi evkâfı olub ...", Lütfi Paşa Bin Abdu'l-mu'in Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 532-1/96, s. 100.

konuların mükerrer olarak yazıldığı, evkafın ise metin içinde dağınık bir biçimde kaleme alındığı görülmektedir. Vakfiyeden, Lütfi Paşa'nın vakfın tescili için “*şer'i'at mahfeline*”, Muhammed b. Kara Üveys'i vekil olarak gönderdiği görülmektedir. Muhammed b. Davud ve Ferhad b. Abdullah el-Kâtib ise Muhammed b. Kara Üveys'in vekâletinin doğruluğu için şahitlik etmişlerdir. Bu kişilerin konumları ile ilgili herhangi bilgi yoktur sadece son ismin ekinde bulunan “kâtib” ibaresi sarıh olmayan birtakım ipuçları vermektedir. Vakfiyenin tescili ise Rumeli Kadiaskeri Ebu's-suûd b. Muhammed tarafından yapılmış ve “*e'immetü'l-eşraf*” da hazır bulunmuştur. Vakfiyenin sonunda ise şuhûdü'l-hâl başlığı altında şahitlerin isimleri zikredilmektedir.¹⁹

b) Hayrat ve Evkafı.

Sadrazamlıktan azledildikten sonra Dimetoka'ya yerleşen Lütfi Paşa'nın, vakfiyesinde Dimetoka'nın Saray Köyü'nde²⁰ meskûn olduğu belirtilmektedir. Lütfi Paşa'nın yaptırdığı câmi, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşan hayratı da Saray Köyü'nde bulunmaktadır. Vâkıfın Karasu Yenice'sinde ağaçtan yaptırdığı bir köprü ve evlatlarına günlük yirmi akçe yaptığı para vakfı da vakfın hayratları arasında bulunmaktadır. Bu eserler günümüze ulaşmamıştır. Birçok Osmanlı eseri gibi Balkan Harpleri sonucu yaşanan Bulgar işgalinde yıkılmış olmalıdır.

Vakfiyeye göre câmi, büyük tek kubbeye ve önünde üç küçük kubbe ile kapalı, altı birbirine mukabil iki sofaya ve bunların önünde tahtadan yapıli bir gölgeliğe sahip olup kubbeleri kurşunla örtülüdür. Avlusu taş duvar ile çevrilmiştir. Câmi bu betimle Osmanlı mimarisinde ki tek kubbeli câmi tipinin klasik bir örneğidir. Sıbyan mektebi ise câminin güney cephesine paralel şekilde ve mihrabın mukabilinde bulunmaktadır. Mekteb, bir ocaklık ev, sofa ve sofanın önündeki direklerin üstüne yerleşen bir gölgelikten oluşmaktadır. Bu yapı da kurşunla örtülmüştür. Diğer bir hayrat olan çeşme ise câminin önünde bulunmaktadır. Kaynağını Ayazma suyundan alan su, çeşme terazisinde üç hisse olarak tevzii edilmektedir. Bu hisselerin ilki Lütfi Paşa'nın evine, diğer ikisi

¹⁹ Şuhûdü'l-hâl; Kıdvetü'l-'ulemai'l-kirâm Mevlâna Muhammed Çelebi eş-şehir bî ibn Hazm el-kadı, yevme 'izin bî kavale'l-mahrûse dâmet fadâiluhû ve mevlâna seyyidi'l-hâtib hâliyen fî'l-câmi's-şerifi'l-mezbûre ve Mevlâna Kasım Halife el-imam hâliyen ve Hasan Kethüda ibn Abdulhayy ve Hâver Kethüda ibn Abdulmuin ve Mahmud Subaşı bin Abdullah ve Hezebrân Subaşı bin Abdullah ve Murad Kethüda ibn Abdulmuin ve Hisam bini'l-câbi ve Ferhad bin Abdulhayy el-Kâtib ve kıdvetü'l-müderresinü'l-muhakkıkın Mevlâna Abdulcebbar Halife el-müderres yevme 'izin fîl-medreseti'l-ma'rufeti bî dârü'l-hadîs belde-i Edirne el-mahrûse damet fadâiluhû ve ibnuhu Mevlâna Ebu'l-Hasan ve Muharri'l-hurûf Muhammed bini'l-mahrum Mevlâna Kara İlyas el-kâtib fid-devâsin ve fahru'l-atıbbai'l-hüzzaki Mevlâna Muhammed Çelebi bin Mevlâna Sinan er-re'is ebuhu li'l-atıbbai'l-emîrin er-re'is hüve fî-dârü's-şifâ bî medineti Edirne ve's-seyyid Emir Çelebi ennati fî mukâtâati Edirne el-Mahrûse ve Hüzmüz Subaşı bin Abdullah ve fahru's-sâdat es-Seyyid eş-şehir bî Emir Piri Paşa ve Ali Subaşı bin Abdullah ve Ayaz Ağa bin Abdulhayy ve fahru erbabi't-tahrir-i ve'l-beyân Abdurrahman Çelebi el-kâtib ve Süleyman bin Abdulmuin el-*الحصاني الطور*.

²⁰ Günümüzde Yunanistan'da Dimetoka'nın 9km. Kuzeyinde Riyion / Sarakion.

ise çeşmede bulunan iki lüleye yönlendirilmiştir. Vâkıf, Karasu Yenicesi yakınında yaptırdığı ağaç köprüünün yanı sıra, hayratının bulunduğu Saray Köyü'nde vakıf evlerine ve câmiye yakın yerlerde bulunan ve değirmenlerin yakınında olan dört köprüünün, Müsellim Köyü²¹ yakınında olan ve Edirne yolu üzerinde Lala Köyü²² yakınında olan köprüünün ve Dimetoka-Edirne yolu üzerindeki Dere Mahallinde bulunan köprülerin de vakıf köprüleri gibi mütevellî tarafından görülüp gözetilmesini talep etmektedir.

Kurduğu vakıftan evlatlarına bıraktığı günlük yirmi akçelik gelir ise birtakım şartlara bağlanmıştır. Öncelikle evlatları arasında İsmihân isimli kızının bu vakıf gelirinden yararlanmasını men etmiştir. Vâkıf, kendi sağlığında İstanbul'da Firuz Ağa Vakfı'nın olduğu bölgede bulunan çiftliğini kızı İsmihân'a verdiğini dolayısıyla kızının ve bu kızından doğacak çocukların, bu vakıftan yararlanamayacağını da şart koşmuştur. Evlatlar ise özlük-üveylik durumuna göre evlâd-ı 'ula ve evlâd-ı saniyen olarak iki sınıfa ayrılmış, öncelik evlâd-ı 'ula'ya verilmiş eğer evlâd-ı saniyen olanların anne ve babaları vefat etmiş ise onlara da bu gelirden pay ayrılmıştır. Ayrıca evlatların vefatı halinde amca ve halaların da yeğenlerine düşen miktarı alabileceğini ama onların çocuklarına verilemeyeceğini şart koşmuştur.

Tablo I- Lütî Paşa'nın Vakıfları

Vakıf Eserleri	Bulunduğu Yer
Câmi	Saray Köyü
Sıbyan Mektebi	Saray Köyü/ Câminin Güneyinde
Çeşme	Saray Köyü /Câmi Avlusunda
Köprü	Saray Köyü ve Yenice-i Karasu

Lütî Paşa bu eserlerin hizmet masrafları ve bakımlarının karşılanabilmesi için vakıf tayin etmekte oldukça cömert davranmıştır. Vakfiyeye göre câminin bulunduğu Saray Köyü'nün bitişiğindeki Meriç Nehri üzerinde, ağaç ve tahtadan yapılmış üstü kiremit ile örtülü olan bir evin içinde tek göz değirmen, Dimetoka Kazası'nda Karabeglü Köyü²³ yakınında Meriç Nehri üzerinde bir odada dokuz göz değirmen, Edirne'de Aynacılar Varoşu'nda birbirine bitişik yirmi dükkân,

²¹ Edirne'de Saçlımüsellim.

²² Yunanistan'da Dimetoka'ya 10km. uzaklıkta bulunmaktadır.

²³ Köyün vakfiye suretinde imlâsı “**قردکلو**” şeklinde yazılmış ve ilgili araştırma eserlerinde “karadenlu” olarak isimlendirilmiştir. Bölgede böyle bir köy ismi bulunmayıp, vakfiyede bahsedilen köy, muhtemelen günümüzde Yunanistan'ın sınırları içerisinde kalan ve Dimetoka'ya 5 km. uzaklıkta bulunan Karabeglü /Amorion/Amori köyü olmalıdır.

Saray Köyü'nde Hasan Kethüda'nın evine yakın bir yerde içinde, iki kurnalı halvet bölümü ve dışında bir kurnalı sofa ve sofa yanında bir kurnalı bir halvet yeri de bulunan, camekânı, şadırvanı, dolabı ve külhanı önünde odun yakacak yeri ile müştemil ve üstü kiremit ile örtülü bir hamam, Saray Köyü'nde câminin yakınında birbirlerine bitişik ve önleri turalı ve kiremit ile örtülü altı dükkân gayr-ı menkul olarak vakfedilmiştir. Bahsedilen mülklerin yerleri için tafsilatlı bilgi verilmemiş, bilinen meşhur yerler olduğu ifade edilmiştir. Vâkıf, sahip olduğu kitaplardan bir kaçını da mütevellîye teslim ederek vakfetmiştir. Kitapların câmide korunması ve dışarı çıkarılmadan yararlanılması, imam ve müezzinin kitaplar hakkında bilgi sahibi olmaları ve ihtiyaç halinde faydalanmak isteyenlere yardım etmeleri belirtilmiştir. Bunun yanında her üç ayda bir kitapların güneş görerek havalandırılması da şart koşulmuştur. Siyah renkli sahtiyan ciltle kaplı iki ciltlik *Kitâb-ı Fetevâ-yı Kadıhan*, Türk kırmızısı renkli mukavva ciltli *Kitâb-ı Tembihü'l-Gâfilîn*, *Te'kidü'l-Gâfilîn*, *Kitâb-ı Tu'fetu'd-Tâlibîn*, Türk Kırmızısı renkli sahtiyan ciltli *Kitâb-ı Hulviyât*, siyah renk ciltli *Kitab-ı Mesâbihü'l-Ahâdis-i Nebvî'nin* I.cilti, vakfiyeye göre Lütî Paşa'nın vakfettiği kitapların arasındadır.

Ayrıca vâkıf miktar belirtilmeden Tire'deki vakıftan evlat vakfı için bir miktar gelir tahsis ettiğini de ifade etmektedir. Yine Dimetoka vakfında muhasebe sonrası artan miktar çok yüksek bir meblağa ulaşırsa bunun da vâkıfın evladına verilmesini, onların da bunu kendi aileleri içinde pay etmesini şart koşmuştur. Ayrıca vakfın mülklerinden olan üç adet değirmenin geliri üç hisseye ayrılıp ilk hisseleri zikredilen evlat vakıfları için tahsis edilmiş, geriye kalan üçte ikisi, vazifelilerin ve vakfın masraflarına ayrılmıştır. Eğer bu evlatlar ve müteakip hak sahiplerinin soyları tamamen kesilir ise mütevellî ile kâtip üç ayda bir belirli bir mekânda bir araya gelip, evlâd vakfına ait gelirlerin câmiye komşu olan fukara öncelikli olmak üzere bizzat görüp hallerine itimat ettikleri fakirlere dağıtılması şarta bağlanmıştır.

Lütî Paşa, ayrıca 220.000 akçe gibi yüksek bir miktar nakit parayı da vakfetmiş, bununla Edirne veya Dimetoka'da değerli ev, oda veya dükkân alınmasını ve bunların kazancının vakfa harcanmasını şart koşmuştur.

Tablo II- Lütî Paşa Vakfı Evkaf Malları

Vakıf Malları	Bulunduğu Yerler
Değirmen-Tek Göz	Saray Köyü-Tunca Nehri
Değirmen-Dokuz Göz	Karabeglu Köyü-Meriç Nehri
20 Dükkân	Aynacılar Varoşu-Edirne
Hamam	Saray Köyü

6 Dükkân
7 Adet Kitap
220.000 Akçe Nakit Para

Saray Köyü
Câmi

Vakfiye suretinin kendine mahsus birtakım yanları burada kendini göstermekte ve 950 yılı ile tarihlendirilmesine rağmen bu nakit paraların sonraki vakitlerdeki tasarruflarının nasıl yapıldığı da izah edilmektedir. Buna göre 952/1545-46'da, vakfedilen bu miktarın içinden 120.000 akçesi ile Dimetoka Kazası'nda Müsellim Köyü sınırında ve Elçilik Köyü²⁴ yakınında Tunca Nehri üzerinde ağaç ve tahtadan yapılmış ve üstü kiremitle örtülmüş bir evin içinde dokuz göz değirmen yaptırılmıştı. 955/1548-49'da Edirne'de Darphane Mahallesi'nde dört ev ve iki mahzen 16.800 akçeye satın alınır ki ev iki taraftan Hızır Ağa Vakfı ile ve Miha b. Maverdi isimli kişinin baştinesi ve Aslan isimli diğer bir kişinin baştinesi ile yol arasında bulunmaktadır. Yine Edirne'de Uzunçarşısı'da birbirine bitişik iki dükkân 12.000 akçeye satın alınır ki bu dükkânlar bir taraftan Hayrettin b. Abdullah mülkü ve merhum Ali Bey tarafından bina edilen mescidin duvarı, yol ve çalı çırpı ile çevrilidir. Edirne'de Bitpazarında birbirine bitişik iki dükkân 5.000 akçeye alınır ki iki taraftan Mehmed Bey b. Abdullah mülkleri ve iki taraftan da yol ve çalı çırpı ile çevrilidir. 957/1550-51 yılında ise Edirne'de Papuçcular Uzunçarşısı'nda altı dükkân, üç sirdab ve üç adet ocaklık bekâr evleri 15.000 akçeye alınır ki bir tarafı Hayrettin oğlu mescidi ile bir tarafı mescidin vakıf dükkânı ile iki tarafı yol ve bir tarafı Abdi Çelebi Mektebhanesi'nin vakıf dükkânı ile çevrilidir.

Tablo. III- Vakfedilen 220.000 Akçe İle Yapılan Tasarruflar

Alınan Mülk	Tarih	Yeri	Tutarı
Değirmen 9 Göz	952	Tunca Nehri Üzerinde	120.000 Akçe
4 Ev 2 Mahzen	955	Edirne Darphane Mahallesi	16.800 Akçe
2 Dükkân		Edirne Uzunçarşısı	12.000 Akçe
2 Dükkân		Edirne Bitpazarı	5.000 Akçe

²⁴ Edirne'de Elçili.

6 Dükkân, 3 Sirdab, 957

2 Bekâr Evi

Edirne Papuçcular Uzunçarşı

15.000 Akçe

Vakfiyeye göre nakit para ile yapılan mülk temininden sonra geriye 50.700 akçe²⁵ kalmıştır ve bu para mütevellinin elinde bulunmaktadır.

Yine vakfa ait nakit paradan 20.000 akçesi vâkıfın Karasu Yenicesi yakınında yaptırdığı ağaç köprüünün giderleri için ayrılmıştır. Vakfiyede bu paranın, Karasu Yenicesi'nde, Kavala'da veya Drama'da veya o bölgede vakfa münasip dükkânlar veya evler ve odalar veyahut pazaryerlerinin vakıf için mülk edinilmesi ve köprüünün müteveli tarafından altı ayda bir kontrol edilmesi şarta bağlanmıştır.

Burada değinilecek diğer bir konu da Lütfi Paşa'nın Dimetoka'daki vakfı ile Aydın Tire'de bulunan vakfının birbirleri ile olan finansal bağlarıdır. Vâkıf, vakfiyesinde bu iki vakfın herhangi birisine bir "zu'f" gelmesi halinde tamir için diğer vakfın mütevellisi -kadı marifetiyle- maddi destek sağlamakla sorumlu tutulmuştur. Her iki vakfın vakfiyesinde bunun şart koşulduğu belirtilmiştir.²⁶

c) Görevliler ve Ücretler.

Lütfi Paşa, vakfın mütevelliliğine kendisi ile birlikte yürütmesi için Haydar b. Abdulmennan'ı tayin etmiştir. Mütevellilik görevini yürütecek olan Abdulmennan'ın alacağı ücret ise beş akçe tevliyet görevi, iki akçe de yemeklik olmak üzere toplam yedi akçe olarak belirtilmekte olup, Lütfi Paşa'nın ölümünden sonra ise tevliyet cihetinin on bir akçe olması şart koşulmuştur. Müteveli, evkafın fazla vermesi durumunda bunu muhafaza etmek ve yirmi bin akçe miktarına ulaştığında bunu yedek akçe olarak saklamak mesuliyetindedir. İhtiyaç duyulduğunda bunu vakıf için harcaması ancak daha sonra elde edilecek gelirlerle yerine konmasını istemektedir. Bu yedek akçelerin yerine konmaması mütevellinin azli için bir gerekçedir. Ayrıca müteveli her yıl vakfın muhasebesini Dimetoka kadısı huzurunda yapmakla sorumludur. Bu muhasebeye, eğer küçükse vasisi ile birlikte vâkıfın evladı veya ergense kendisi ve vâkıfın köydeki utekası da nezaret etmekle sorumlu tutulmuştur. Mütevellinin muhasebesi doğru ise muhasebe defteri imzalanır ve tevliyet tekrar kendisine tevcih edilir eğer hatası sebebiyle bir zarar varsa bu müteveliye tazmin ettirilir ve azledilir. Mütevellinin hıyanetinden ötürü azledilmesi veya

²⁵ Ancak vakfiyedeki rakamlar üzerinden yeniden hesap yapıldığında kalan miktarın 51.200 akçe olduğu görülmektedir. Muhtemelen mülklere ait maliyet miktarlarının yazıya geçirilmesinde ya da aritmetik işlemde sehven bir hata yapılmıştır.

²⁶ "...vâkıfın Aydın ilinde mabrûse-i Tire hamiyet-i 'ani'l-müstrede dahi evkâfı olub bu iki vakfın ber kangısına zu'f gelse ol yeri umumen rakabe olub âna takviyet ile deyu şart edüb ...ber ne kadar lâzım olur ise Tire Kazası'nda olan vakfının vakfiyesinde ki bu vakfın ber kangısına zu'f müterakkib olursa ol yere mna'venet ede...", Lütfi Paşa Bin Abdu'l-mu'in Vakfı, Vakfılar Genel Müdürlüğü Arşivi, 532-1/96, s.100.

ölmesi durumunda azatlılarından büyük ve salih olanına daha sonra diğer azatlılarından büyük ve salih olanına mütevellilik şart koşulmuştur. Eğer soyları kesilirse devrin kadısının uygun göreceği bir kişinin müteveli olması istenmektedir.

Câmi görevlilerinden *imam* ise dört akçe vazife ile görevlendirilmiştir. Vakfiyede imamın *hitabet* görevini de yürütmesi şart koşulmuş ve bunun karşılığında iki akçe ödenek tahsis edilmiştir. Ayrıca bir cüz tilaveti de imama şart koşulmuş olup bunun mukabelesinde iki akçe tahsis edilmiştir. İmamın bu görevler karşılığında alacağı miktar günlük yedi akçedir. *Müezzin* ise günlük üç akçe ücret almaktadır. Müezzine Cuma günleri ve bayramlarda yardımcı olmaları şartıyla iki müezzin daha görevlendirilmiş, her birine haftalık bir akçe olmak üzere ikisi için aylık sekiz akçe tahsisat ayrılmıştır. *Kayyım* ise vakfın bir görevlisi olup câminin kapılarını açıp kapatmak, sergilerini sermek ve toplamak, câmiyi temizlemek, aydınlatma araçlarını kullanmak, câmiyi görüp gözetmekle görevli olup karşılığında iki akçe almaktadır. Kayyım aynı zamanda farraş ve çerağcının görevlerini de yapmaktadır. Câminin bitişiğinde olan sıbyan mektebinde ise *muallim* görevli olup çocuklara, Kur'an-ı Kerim okumayı ve İslâm dinine ait temel bilgileri öğretmekle sorumludur. Bu hizmeti için iki akçe ayrıca şart koşulan bir cüz tilavet mukabelesinde ise iki akçe olmak üzere toplam günlük dört akçe almaktadır. Vakfiyede belirli vazifeliler cüz tilaveti ile sorumlu tutulmuşlar ve okunan Kur'an-ı Kerim'in sevabının öncelikle Hz. Muhammed'in ruhu için, yine Hz. Muhammed'in sahabe, evlat ve zevceleri için, ayrıca bütün iman sahipleri için, Merhum Yavuz Sultan Selim'in ruhu için ve son olarak da vâkıfın kendisi için olduğunu belirterek, kârilerin bu niyetle okumalarını istemektedir. Diğer bir görevli ise vakıf *kâtib*dir. Vakfiye, kâtib olan kişinin aynı zamanda *câbilik* görevini de yürütmesini şart koşturmuştur. Bu iki vazife içinde ikişer akçe ücret ayrılmış bunlara ek olarak da bir akçe yemeklik tahsis edilmiş olup toplam beş akçe yevmiye ayrılmıştır.

Tablo IV- Vakıf Personeli ve Ücretler

Görevli	Sayı	Ücret
Müteveli	1	7/11 Akçe ²⁷
İmam/Hâtib	1	7 Akçe

²⁷ Lütü Paşa'nın vefatı hâlinde mütevellinin alacağı ücret 11 akçedir.

Müezzin	1	3 Akçe
Kayyım	1	2 Akçe
Muallim	1	4 Akçe
Kâtib/Câbi	1	5 Akçe
Yardımcı Müezzin	2	8 Akçe ²⁸
Toplam	8	36-40/8 Akçe

Vakfın hizmet giderleri ise günlük iki akçe olup vakfın sergi ve aydınlatma giderleri için harcanmaktadır.

Tablo V- Vakfın Hizmet Masrafları

Hizmet Masrafları	Gider
Sergi ve Aydınlatma Giderleri	2 Akçe

Vâkıf, vakıf görevlilerinin, câminin bulunduğu Saray Köyü'nde meskûn olmalarını isteyerek köyün dışında başka bir yerleşim alanında ikamet edip burada hizmet verilmesini kesinlikle men etmiştir. Bu şarta uymayan veya vazifesini terk edenlerin önce uyarılmalarını, devamı halinde ise bu kişilerin vazifeden çıkarılarak bu görevi yapabilecek kişilerin vazifeye atanmasını şart koşmuştur.

III- Sonuç

Sadrazamlıktan azledildikten sonra yirmi yıllık emeklilik hayatını Dimetoka'nın Saray Köyü'nde geçiren Lütü Paşa, burada, câmi, sıbyan mektebi, çeşme ve köprüden oluşan hayratlarını yaptırmış ve bu eserler için bir de vakıf tesis etmiştir. 948/1541'de azledildikten kısa süre sonra 950/1543'de vakfı tesis ettiğinden, meskûn olduktan hemen sonra hayratlarının yapımına başladığı anlaşılmaktadır. Vakfın gelir kaynaklarının büyük kısmını Edirne'de bulunan ev ve dükkânlar oluşturmaktadır. Her ne kadar vâkıf, 220.000 akçe, yani kendisinin yıllık emeklilik gelirine denk bir meblağı nakit olarak vakfetmiş olsa dahi, bu para ile bir takım mülkler alındığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla vakfın evkafının büyük ölçüde gayr-i menkullerden oluştuğu görülmektedir. Evler, Darphane Mahallesi'nde, dükkânlar ise Uzunçarşı ve Bitpazarı gibi Edirne'nin rağbet gören ticaret merkezlerinde bulunmaktadır. Vakfiyeden, Lütü Paşa'nın Saray Köyü'nde bir hamam ve altı tane de dükkân yaptırdığı anlaşılmaktadır. Lütü Paşa, evlatları için de vakıftan gelir ayırmıştır. Ancak çocuklarından sadece

²⁸ Yardımcı müezzinlerin ücreti aylık olarak kaydedilmiştir.

“İsmihân” isimli kızının adını tespit edebilmekteyiz. İsmihân’ın ise babasının hayatında, babasına ait bir mülkü üzerine aldığı için, çocukları ile birlikte bu vakıftan yararlanması engellenmiştir. Bu olay ile kardeşler arasında bir miras dengesi yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Vakfın personeli sekiz kişiden oluşmaktadır. Sayının az olmasının temel nedeni personelden bir kısmının birden fazla görevi üstlenmesidir. Örneğin imam aynı zamanda hitabet görevini yürütmektedir. Yine kâtib, cibâyet görevini, kayyımın ise farraş, çerağcı ve bevâblik görevlerini de yürüttüğü görülmektedir. Cüzhânlık için de ayrıca bir kadro tahsis edilmeyip mevcut görevliler arasından bir kısmına cüzhânlık vazifesi verilmiştir. Vakfiyede adı geçen yerleşim yerlerinin günümüzde de küçük değişikliklerle beraber aynı isimler ile var olduklarını görmekteyiz. Ancak Balkan Savaşları neticesinde önce Bulgaristan’a sonra da Yunanistan’a bırakmak zorunda kaldığımız Batı Trakya’daki köylerin isimleri değiştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakfiyeden XVI. yüzyılda Edirne’nin, sahip olduğu ticari potansiyel ile önemli şehirlerden olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki işyerleri ve gayr-i menkuller şehirde bulundukları mahallere göre farklı fiyatlarla alınıp satılmaktadır. Yine, Yenice-i Karasu, Drama ve Kavala’nın da ticari olarak tercih edilen yerleşim yerlerinden olduğu görülmektedir. Bölgedeki diğer bir ekonomik unsur ise değirmenlerdir. Meriç ve Tunca nehirlerinin varlığı, üzerlerinde çok sayıda değirmenin yapılmasına sebep olmuştur. Değirmenlerin yapılış maliyetleri kadar kazançlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Vakfiye, Lütü Paşa’nın renkli yaşantısı içerisindeki küçük bir ayrıntı olan Boğdan Seferi’ndeki “köprü” meselesinin, aslında hayatına ait önceliklerinden olduğunu ortaya koymaktadır. Paşa, bu vakıf ile sadece Yenice-i Karasu’da kendi yaptırdığı değil, meskûn olduğu bölgedeki tüm köprülerin “*görüleb gözetilmesini*” sağlamıştır ki bu onun ulaşım ve köprüye olan hassasiyetini ortaya koymaktadır. Kroniklerde ilme düşkünlüğü ile ifade edilen Lütü Paşa’nın bu özelliği, evkafı arasında bulunan kitaplar ile de kendisini göstermektedir. Bu vakıf kitapları devrin en meşhur ve önemli eserleridir. Kitapların ciltleri için kullanılan renklerden bazılarına “Türk Kırmızısı” denilmesi ise ilginç bir ayrıntıdır.

Kanuni dönemi vezirlerinden olan Lütü Paşa, Osmanlı bürokrasisi içerisinde devşirmelikten sadrazamlığa ulaşmış bir devlet adamıdır. Kurduğu vakıf ve tanzim ettirdiği vakfiyesi, sadece sahip olduğu hayırseverlik duygusunun değil, Osmanlı bürokrasisi içerisinde geçirdiği uzun yıllarının ve bu ortamda oluşan kişilik özelliklerinin de bir tezahürüdür.

Harita I. Lütfi Paşa Vakfı'nın Mülklerinin Bulunduğu Köyler.

Resim I. Lütfi Paşa'nın Meskûn Olduğu Saray Köy / Sarakion / Riyion.

Kaynakça**Arşiv Malzemeleri,**

Lütfî Paşa bin Abdu'l-mu'in Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 532-1/96,s. 96-102.

Kaynak Eserler,

Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Haz. Ahmed Nezihî Galitekin, İstanbul 2001.

Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342, c. III.

Celalzâde Mustafa, Koca Nişancı, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, *Geschichte Sultan Suleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, Von Petra Kappert, Wiesbaden 1981.

Edirneli Sehî, *Tezkiye-i Sebî*, İstanbul 1325.

Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeatî's- Selâtin*, İstanbul 1274, c. I.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbu't-Târib-i Künhü'l-Abbâr*, Raşid Efendi Ktb. No.920.

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telbîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âli-i Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998.

İbrahim Peçevî, *Târib-i Peçevî*, İstanbul.1283, c. I.

Joseph von Hammer Purgstall, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Terc. Mehmed Ata, İstanbul 1330, c.V.

Lütfî Paşa, *Asafnâme*, İstanbul 1326.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkiye-i Meşâbir-i Osmaniye*, İstanbul 1308, c.IV.

Muhammed bin Muhammed, *Nubbetü't-Tevârib*, İstanbul 1276.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Bin Lütfullah, *Sahâifü'l-Abbâr*, İstanbul 1285, c. III.

Osmanzâde Tâib Ahmed, *Hadîkatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271.

Saî, *Tezkiye-i Bünyân*, İstanbul 1315.

Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lam*, İstanbul 1314, c.V.

Araştırma Eserler,

Atik, Kayahan; *Lütfî Paşa ve Tevârib-i Âli Osman*, Ankara 2001.

El Moudden, Abderrahmen; "The Idea of the Caliphate Beetween Moroccans and Ottomans: Political and Symbolic Stakes in the 16th and 17th Century Maghrib", *Studia Islâmica*, No.82, 1995, pp. 103-112.

Gibb, Hamilton A.R. ; "Lütfî Paşa On the Ottoman Caliphate", *Oriens*, Vol.15, 1962, pp. 287-295.

Gökbilgin, Tayyib; *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952.

-----; "Lütfî Paşa", *İA*, İstanbul 1993, c.VII, s. 96-101.

Issawi, Charles; "Europe, the Middle East and the Shift in Power: Reflections on a Theme by Marshall Hodgson." *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, Nr. 4, 1980, pp. 487-504.

Imber, Colin; "Lütfi Paşa", *EI²*, Leiden 1979, Vol. V, pp.837-838.

İpşirli, Mehmet; "Lütfi Paşa", *DİA*, Ankara 2003, c. 27, s. 234-236.

Necipoğlu, Gülru; "Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg-Papa Rivalry", *The Art Bulletin*, Vol.71, No. 3, 1989, pp. 401-427.

Witteck, Paul; "The Castel of Violets: From Greek "Monemvasia" to Turkish "Menekshe", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 20, No.1/3 , Universty of London 1957, pp. 601-613.

Yavuz, Hulusi; "Sadrazam Lütfi Paşa ve Osmanlı Hilafeti", *Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İstanbul 1991, s. 73-110.

Yücel, Yaşar; *Muhteşem Türk, Kanuni İle 46 Yıl*, Ankara 1991.

Harita ve Resim,

Harita; *GEP. Verileri Temel Referans Alınarak Yazar Tarafından Yeniden Düzenlenmiştir.*

Resim; *G.E. Aggelos Archives. Nr. I*